

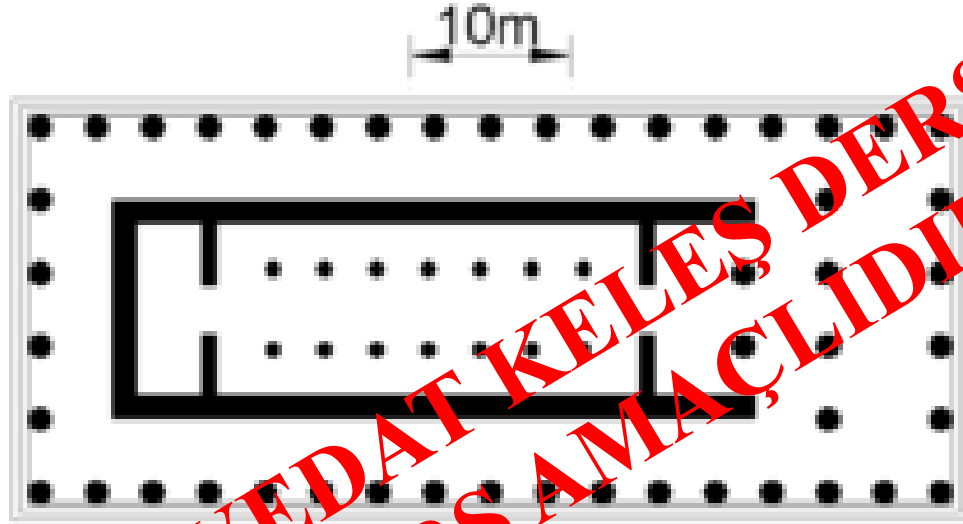
- Karadeniz Tapınakları: Günümüzde hala birçoğu ayakta olan Akdeniz tapınaklarına göre Karadeniz bölgesindeki tapınakların tümü yıkılmıştır. Bu geniş çaplı yıkımın başlıca nedenleri arasında çağlar boyunca gören yerleşimlerdeki sürekli yapılaşma ve zaman içindeki deniz seviyesinde yükselmesi olduğu ileri sürülmektedir. Karadeniz bölgesindeki Grek tapınaklarından geriye kalanlar sadece kısmen korunan temeller ve dağınık olarak ele geçen mimari parçalardır. Mimari parçaların bir çoğu da arkaik dönem sonuna aittir. Sağlam veri eksikliğinin bir sonucu olarak Karadeniz tapınak mimarlığı hakkında verilerimiz oldukça sınırlıdır. Akdeniz bölgesindekilere oranla daha geç kurulan Karadeniz bölgesi yerleşimlerindeki tapınak mimarlığının kronolojisi de Ege ve Akdeniz dünyasından farklı bir seyir izler. Karadeniz'de bilinen en erken kült yapıları MÖ.6.yy. ortalarına tarihlenir. Bu erken örnekler Olbia Pontika Apollon letros ve Delphinus yada Istros Aphrodithe tapınaklarının ilk evrelerinde olduğu gibi, bazılarında taş ornostatlar kullanılmış olsa da ağırlıklı olarak , kerpiç, ahşap, saz gibi dayanıksız malzemelerle inşa edilmiş oişkos tipinde küçük basit mekânlardır. Bölgede ilk taş tapınaklar ise ancak MÖ.6.yy. sonu 5.yy. başlarında inşa edilir. İnşaatlarda kullanılan en yaygın taş cinsi , yerli kireç taşıdır. Bazı tapınakların bezeme unsurlarında –olasılıkla Ionia'dan- ithal yerli beyaz kireç taşı da kullanılmıştır. Mermerin ise nadiren kullanıldığı anlaşılmaktadır.

- Kısmen koruna taş temeller Arkaik Karadeniz tapınaklarının Batı Anadolu ve İonia'daki çağdaşlarının aksine küçük ölçekli yapılar olduğuna işaret eder. Örneğin Borysthenes Aphrodithe tapınağı sadece 4.20x5.72 m. Boyutlarındadır. Aynı şekilde Apollonia Pontika'da açığa çıkarılan ve olasılıkla Apollon İetros'a adanmış olan ve kentin en önemli kült yapısı olan yapının ölçüleri de 6.80x11, 75 m. dir.
- Tapınaklar genelde pronaos ve naos mekanlarından oluşan bir sekostan ibaret dörtgen planlı yapılardır. Ve bu tapınakların bir çoğunun in antis planlı oldukları kabul edilir. Ancak bu restitüsyon önerisi kalıntılardan ziyade pronaos üst yapısının bir biçimde alttan desteklenmesi zorunluluğuna bağlı bir genellemeye dayanır. Hellen tapınak mimarlığında bu destek bilindiği üzere normalde antalar arasına yerleştirilen bir çift sütunla sağlanmıştır. In antis tasarım Klasik ve Helenistik dönem tapınaklarında da kullanılmaya devam eder. Karadeniz'de arkaik dönemde peristilli tapınakların varlığına dair dolaylı bazı ipuçları olmakla birlikte , bu öneriye konu olan tapınakların çoğu Arkaik dönem sonrasına aittir. Pantikapeion örneğinde olduğu gibi arkaik dönemde dairesel planlı kült yapılarının varlığı da bilinmektedir.

- Ele geçen mimari parçalar Arkaik dönem Karadeniz tapınaklarında kullanılan mimari düzenin Ion düzeni olduğu kuşkuyla yer bırakmaz. Kuruluş aşamasını izleyen ilk yüzyılda dini mimari neredeyse tümüyle İonia etkisi altındadır. MÖ.5.yy.'dan sonra Ion etkisine Attika etkisi de eklenir. Özellikle zengin tahıl kaynaklarına erişim sağlamak üzere Karadeniz kentleri ile yoğun bir ticaret ilişkisi kuran Atina bir yandan da bölgede Dor düzenini kullanımına ön ayak olur. Tamamı MÖ.5.yy. ve sonrasına ait olan dor düzeni buluntularının önemli bir bölümü Kallatis, Kırım'daki Khersonessos kentlerinde ele geçmiştir. Her iki kent de büyük olasılıkla Dor kökenli bir deniz aşırı yerleşim olan Herakleia Pontika tarafından kurulmuştur.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMACIDIR

- Batı Akdeniz Tapınak Örnekleri: (Dor Tapınakları)
- Syrakusa Apollon Tapınağı: MÖ.580-560 sadece mimari verilere göre tarihlendirilebilen bu tapınağın inşa tarihi için bazı yayınlarda MÖ 599-580 tarihi de önerilmektedir. Yapıda stylobat boyutu 21,50x54,90 m.
- Mimari Özellikler: Yapımında kireçtaşı kullanılan tapınak Batı Akdeniz'de arşitrav seviyesi dahil , taş malzeme ile inşa edilen ilk tapınaktır. Taş işçiliğindeki deneyimsizliğe bağlı olarak tapınakta kullanılan bloklar fazla iri değildir. Tapınakta arşitrav üstü seviyelerde de taş kullanıldığını gösteren kanıt yoktur. Taş inşaatlardaki deneyimsizlik temellerde de kendini göstermektedir. Denize yakın konumda inşa edilen tapınağın temel sorunu erken fark edilmiş , ilk temel inşaatı yarım bırakılarak, yapı biraz kaydırılmış ve daha derin kalın yeni temel duvarları inşa edilmiştir.
- Plan Özellikleri: Dört basamaklı krepidomanın ön cephesinde merkezi konumda basamaklı bir küçük merdiven daha vardır. Sterobat'ın son basamağı ve stylobat aynı bloktan yontulmuştur. Sekos, distylos in antis planlı bir pronaos, naos ve adyton mekanlarından oluşur. Naos içinde 2x7 adet , hatta çift katlı sütun dizisi önerilmekle birlikte, bazı restitüsyonlarda bu özellik bulunmaz. Pronaos, Dor geleneğine uygun olarak stylobat seviyesinden biraz yüksektedir. Ancak pronaos sütunlarının çapı tipik Dor uygulamasının aksine peristasis sütunlarıyla hemen hemen aynıdır. Duvarların antesiz olması dönemin Ion tapınaklarından bilinen bir özelliktir.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Tapınak ön düzenlemesinin Samos Hera (1.dipteros) tapınağından esinlenmiş olabileceğı düşünölmektedir. Tapınak tasarımındaki lon etkisi tapınakta ele geçen yazıt ile birlikte düşünöldüğünde yapıda Batı Anadolu'lu ustaların çalışmış olacağı gayet mantıklıdır. Çünkü yazıtta Knidieides (Knidoslu) oğıu Kleomenes güzel sütunları olan bu tapınağı Apollon'a adadığı bildirilmektedir.

Tapınak Ortaçağda Kiliseye dönüştüröldükten sonra farklı amaçlarla kullanıldıktan sonra sökülerek malzemeleri civardaki yapılarda kullanılmıştır.

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

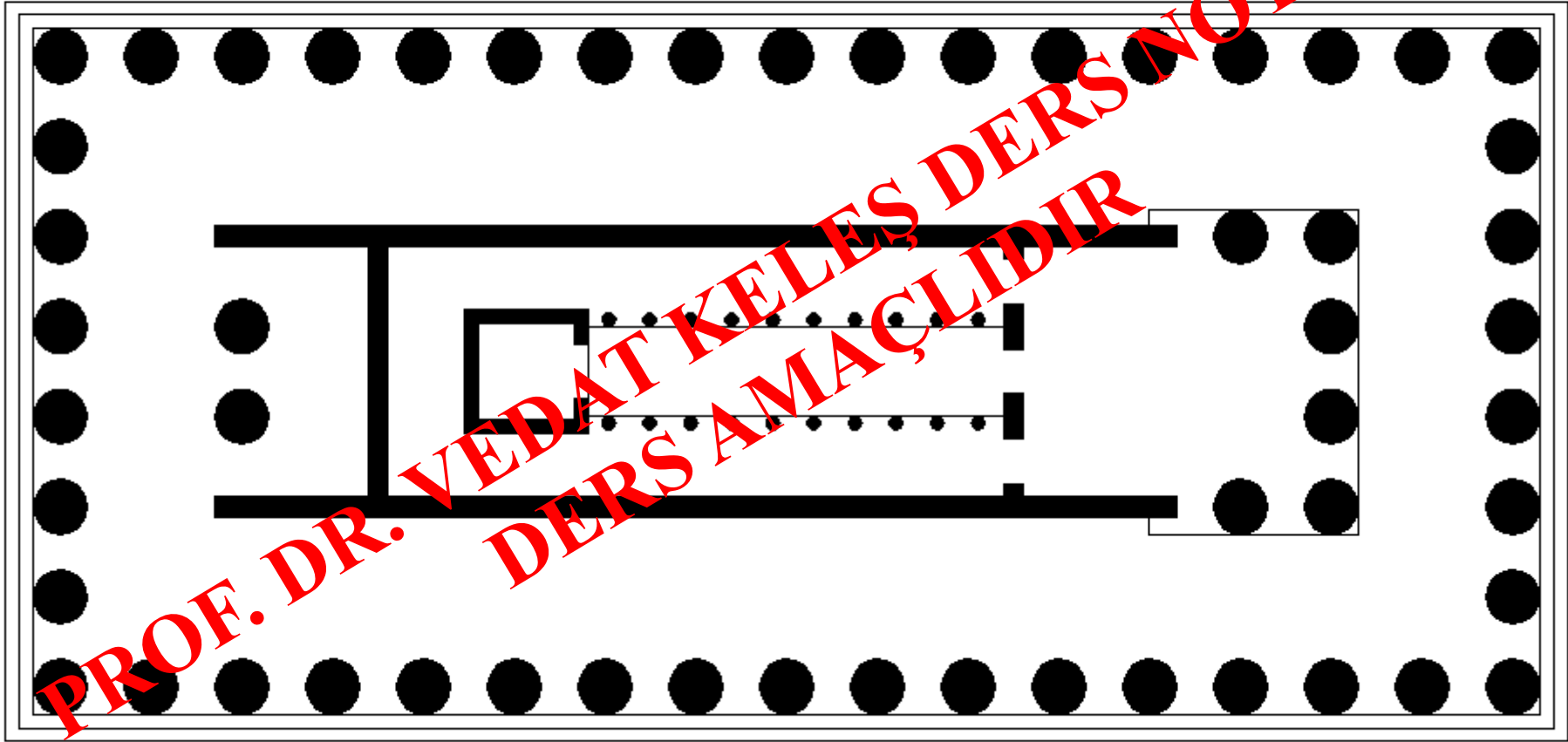

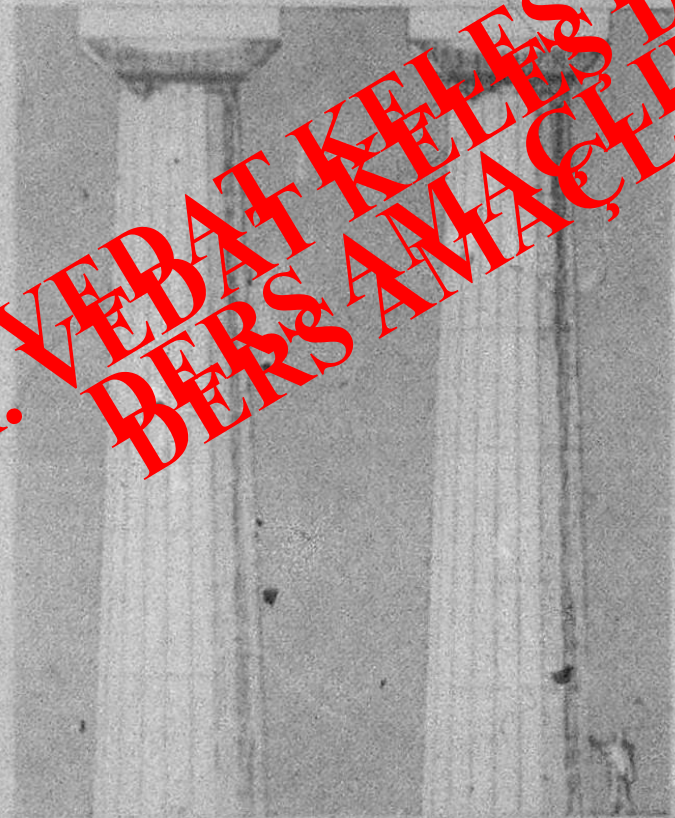
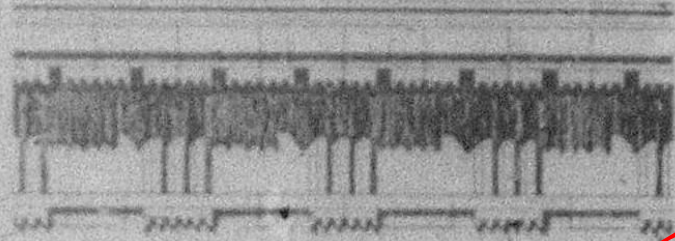
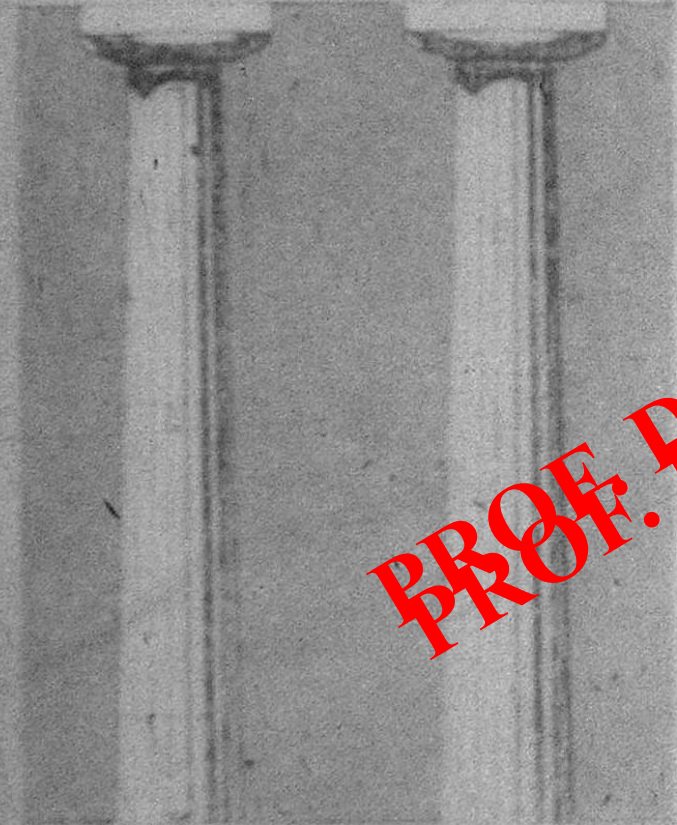
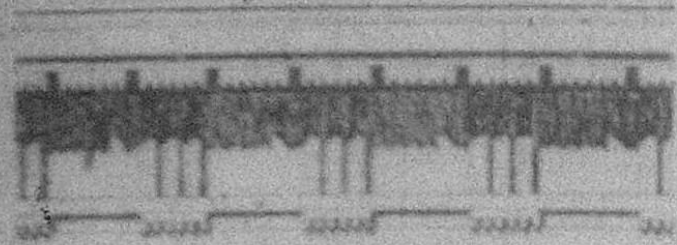
PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

- Selinus G (Apollon Tapınağı) (Sicilya)
- Tarih: MÖ. 520-460
- Boyut: 50,10x110,36.
- Plan Özellikleri: Kentin doğusunda kutsal alanda yanyana inşa edilen üç tapınağın (E,F,G) en büyüğüdür. G tapınakları ortaçağda bir depremle yıkıldıktan sonra günümüze tonlarca ağırlığında blok yığınları kalmıştır. Yapı sadece Selinus kentinin değil bütün Batı Akdeniz coğrafyasının bu boyutlardaki ilk tapınağı olan yapı bu özelliği ile dipteros planlı İonia tapınaklarına benzer. İonia etkisi sekos tasarımında da belirgindir. Üç basamaklı krepidoma üzerindeki sekos Dor düzeni için kanonik olan üç mekana; Pronaos, naos ve opsithodomos'a sahiptir. Ancak plandan da anlaşılacağı üzere vugulanmış pronaos cephesi ve naos içindeki naiskos mekanı İonia tapınaklarından esinlenmiştir. Pronaos 2x4 sütunludur. Dolayısı ile sekos'un önü tetrastylus planlıdır.

10m

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
PROF. DR. VEDAT KELES DERS
DERS AMAÇLIDIR

213-218 Selinunt, Tempel G.

213 Grundriß (1:800);

214/215 Ansicht eines Joches der Ostseite, um 510 v. Chr. (214)

und der Westseite, um 470

v. Chr. (215) (je 1:500);

216-218 Die drei Kapitelltypen,

216 um 470 v. Chr., 217 um 490

v. Chr., 218 um 510 v. Chr.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Bazı restitüsyonlarda, pronaos için ayrıca in *antis* konumunda iki (distylos) sütun daha önerilir. Pronaos sütunlarının çapı peristasis sütunlarınıninkine aynıdır. Naos, her sırada 10 adet sütun bulunan iki sıra sütun dizisi ile üç nefe ayrılmıştır. Küçük çaplı (1,15m) olan naos içi sütunlar monolittir. Naos gerisinde bulunan naiskos mekanına ulaşan orta nefin üstü açık olduğu tahmin edilmektedir. Naiskos mekanı ve kısmen de olsa üstü açık (hypaethral) naos, büyük İonia tapınaklarıyla bilinen bir tasarım biçimidir. Pronaostan her nefe bağımsız bir kapı ile girilmektedir. Naiskos tasarımında son derece belirgin olan bu İon özelliklerinin yanı sıra tapınak, dönemin Kıta Yunanistan Dor tapınaklarından da etkilenmiştir.

Tapınağın, Kıta Yunanistan Dor tapınaklarının bir özelliği olan distylos in *antis* planlı opisthodomos mekanı, bu coğrafyadaki ilk örneklerden biridir. Sofa tipinde olan anta başlıklarında volütler kabartma olarak gövde yüzeyine işlenmiştir.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Peristasis Özellikleri: Pseudodipteros planlı olan tapınak oktastylos ön cephesi ile de İonia tapınaklarına benzer. Uzun kenarlarda 17 adet sütun bulunur. 8 x 17 sütun sayısı daha sonra Atina Parthenon Tapınağı'nda da (447-432) kullanılacaktır. Yaklaşık 14,70m yüksekliğe sahip sütunların çapı 2,97 metredir. Sütun çapının yaklaşık beş katı yüksekliğe sahip sütunlar, erken örneklerle kıyasla daha zarif görünümündedir. Sütunlarda incelme eğilimi, Arkaik Dönem sonlarında Kıta Yunanistan Dor mimarlığından da gözlenir. Tapınak, bu uygulamanın Batı Akdeniz coğrafyasındaki ilk örneklerinden biridir. Tamburlardan oluşan sütunlar, 20 adet yive sahiptir.

Yapımı 5. yüzyıl ortalarına kadar devam eden tapınağın ilk inşa edilen ön (doğu) cephesindeki interaksial mesafe 6,53 metredir. Bu mesafe uzun yanlarda 6,61 m olarak hesaplanmıştır. Tapınağın daha sonra, olasılıkla 5. yüzyıl içinde inşa edilen arka (batı) cephesindeki normal interaksial değeri, uzun yanlardakine eşittir.(6,61 m)

Tapınak, tüm cephelerde eşit interaksial mesafenin amaçlandığı Dor tapınak mimarlığında zaman içindeki değişimi anlamak bakımından iyi bir geçiş dönemi örneğidir. Batı cephesi, aynı zamanda köşe triglif sorununa çözüm olarak köşe intercolumniumların daraltılması (6,57 m) yönteminin uygulandığı en erken Batı Akdeniz tapınaklarından örneklerinden biridir.

Tapınağın başlıkları da uzun inşaat sürecine bağlı olarak tipolojik farklılık gösterir. Erken başlıklarda ekhinus yayvandı ve diğer boyun yivleri, annuletlere ulaşmadan trokhilos profilli bir girinti içinde sonlanır. Geç başlıklarda ise, ekhinus profili daha diktir. Bu başlıklarda boyun yivleri de tipik Dor başlıklarında olduğu gibi, hafif dışa kıvrılarak annulet sınırında sonlanır.

Üstyapı Özellikleri: Tapınağın üstyapı yüksekliği 6,56 m olarak hesaplanmıştır. Bu yükseklik sütun yüksekliğiyle orantılandığında, üstyapının kendinden önceki tapınaklara kıyasla daha alçak olduğu görülür. Sütunlardaki inceleme gibi, entablaturde alçalma eğilimi de dönemin Kıta Yunanistan Dar tapınaklarında gözlenen bir değişimdir. Her biri yaklaşık 40 ton ağırlığında olan arşitrav bloklarının tacında, kanonik Dar tasarımında olduğu gibi alt yüzde 6 adet gutta bulunan regula plakaları yer alır. Kabartmasız metopları ile tapınak, Selinus geleneğinden ayrılır. Tapınak bu özelliği ile de Kıta Yunanistan Dar tasarımına daha yakındır. Birçok kanonik Dar unsuruna sahip dış cepheye karşın iç cephede, İon entablaturüne özgü geisipodes sırasının kullanıldığı buluntularla bilinmektedir. Geisipodes sırasının tapınağın doğu taraftaki iç entablaturünde veya sekos duvarlarının üst kısmında kullanıldığı düşünülmektedir. Tapınakta kullanılan geison bloklarının profili yine Dar düzeninde tipik olduğu gibi çaylak ağzıdır. Ancak bu profile, İon tasarımına özgü bir astragal silme eşlik eder. Kent, 409 yılında Kartaca saldırısı ile yıkılmış, bu tarihte tapınak inşası da durmuştur. Yıvsız sütunlar tapınağın ince işlerinin hiçbir zaman tamamlanmamış olduğuna işaret eder.

Poseidonia Athena Tapınağı (Batı Akdeniz, Güney İtalya)

Tapınak, herhangi bir kanıt olmamakla birlikte, bazı erken yayınlarda Demeter (Ceres) Tapınağı olarak da anılır.

Tarih: c. 510

Stylobat Boyutu: 14,54 x 32,88 m

İnşaat Özellikleri: İnşasında, bölge genelinde olduğu gibi yerel kireçtaşı ve kumtaşı kullanılan tapınakta, döneme özgü basit kenetler kullanıldığı bloklar üzerinde korunan yuvalarla bilinmektedir.

Yön: Doğu batı yönünde uzanan tapınağın ön cephesi doğuya bakar.

Plan ve tanım: Agoranın kuzeyinde yer alan kutsal alanda inşa edilen tapınak, boyut bakımından en küçük tapınaklarından biri olmasına karşın farklı tasarımı ile mimarlık tarihinde özel bir yere sahiptir. Tapınağın yapımında Pythagoras öğretisinde kutsalolarak kabul edilen 4, 10 ve 24 sayılarının temel alındığı ve tasarımda 4 Dor ayağı ölçüsünde bir modül kullanıldığı tahmin edilmektedir. Samos'tan kaçan ya da sürgün edilen Pythagoras'ın, tapınağın inşa edildiği zaman diliminde Güney İtalya' da aktif olması ve tapınağın birçok mimari unsurunun boyutları arasındaki matematiksel tutarlılıklar bunun bir rastlantı olmadığına işaret ediyor olabilir.

Üç basamaklı bir krepidomaya sahip tapınağın sekosu, derin bir pronaos ve naostan oluşur. Sekos tasarımının bu özellikleri İon örnekleri ile kıyaslanır. Bu, tapınağın sahip olduğu birçok İon etkisinden sadece biridir. Naos içinde, girişin iki yanında bulunan taş basamaklı merdivenlere ait temel kalıntıları, türbinin en erken örnekleri arasındadır. Naos içinde sütun dizisi, dolayısıyla bir asma kat bulunmayan tapınakta, merdivenlerin çatı arasına ulaşım için kullanılmış olması gerekir

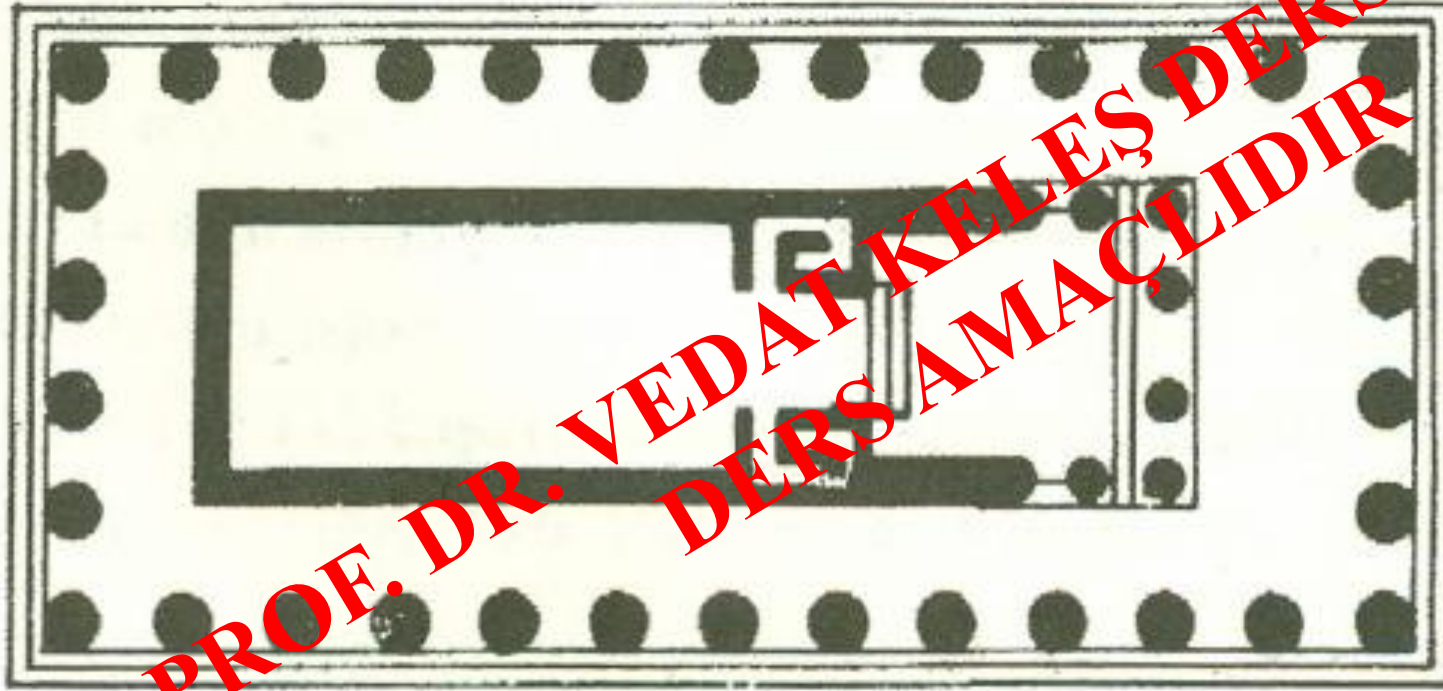

Fig.V.22.

Poseidonia Athena

Tapınağı, Plan

(Coulton 1977: Fig. 24b)

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

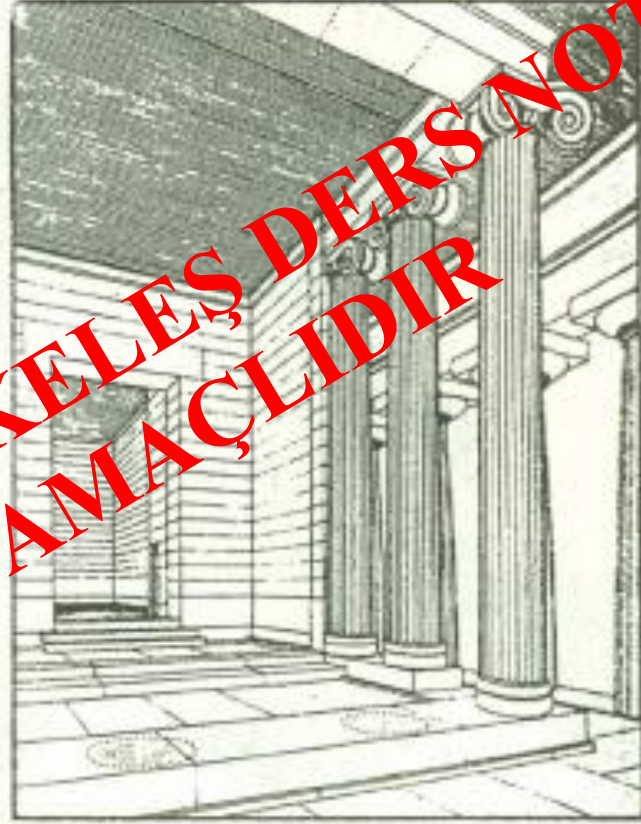
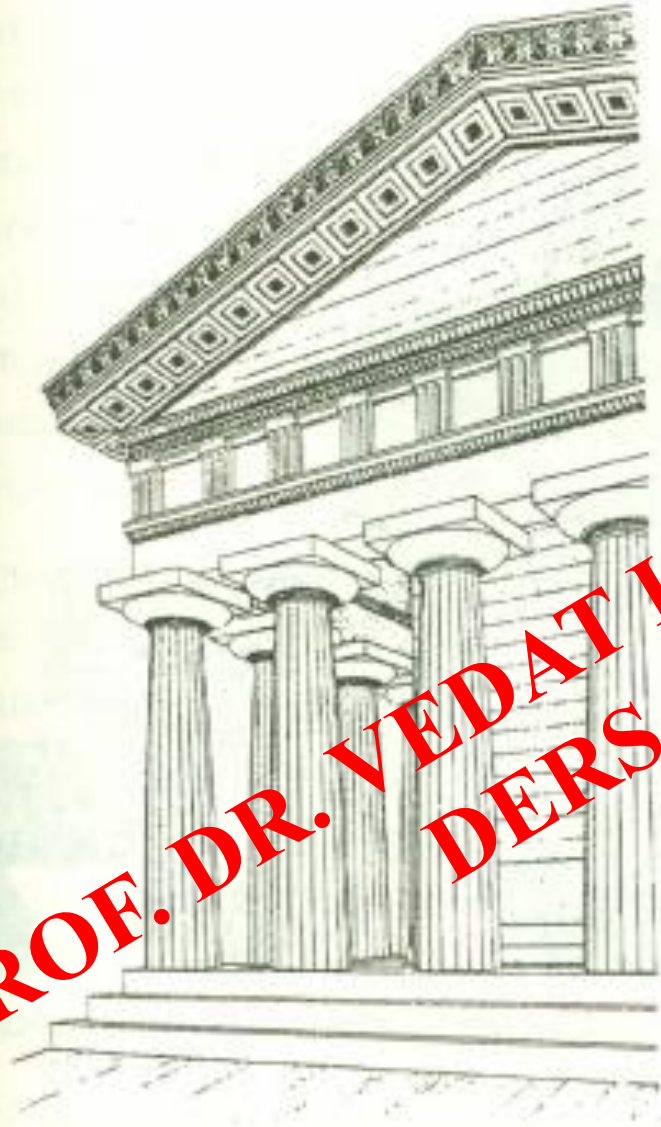

Fig.V.23. Poseidonia Athena Tapınağı'nın dış cephe (kuzeybatı köşesi) ve pronaos restitüsyonu
(Gruben 2001: Fig. 205)

Tapınağın 2 x 4 prostylos planlı pronaos sütunları İori düzenindedir. Dor ve İon düzenlerinin aynı tapınakta birlikte kullanılması, Atina Parthenon ve Bassai Apolion tapınaklarından bilindiği gibi, Klasik Dönem' den itibaren Kıta Yunanistan'da da yaygınlaşacaktır. Poseidonia Athena Tapınağı, bu kombinasyonun bilinen en erken örneği olarak, ayrıcalıklı bir yapıdır. Stylobat seviyesinden bir basamak yüksekte olan pronaosta kullanılan sütunların alt çapı 0,82 metredir. Sütunlar torus profilli basit bir kaide üzerinde yükselir. Sütun yüksekliği, yaklaşık 7,30 m yani alt çapın 9 katı civarında hesaplanmaktadır. Pronaos sütunlarının gövdesi, dış cephedeki Dor sütunları gibi, keskin setli yivlere sahip olmakla birlikte, bunlardaki yiv sayısı (28) daha fazladır.

Pronaos sütunlarına ait İon başlıklarından iki tanesi kısmen korunmuştur. Başlıklar, dışbükey kanallı ve volüt kanallarıyla ve kabartma tekniğindeki ekhinus kymationu ile ionia özellikleri gösterir. Benzer nitelikte başlıklar, Güney İtalya'da Lokroi ve Metapontion' da da bulunmuştur.

Fig.V.24. Poseidonia Athena Tapınağı üstyapısı. Tapınağın kısmen iyi durumda korunan batı- cephesi
(Wikicommons)

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Tapınakta anta yerine duvara bitişik sütunlar kullanıldığı anmin edilmektedir. Yapılan restitüsyon önerisine göre, anta işlevi gören üç çeyrek sütun gövdesi üzerinde tek volütlü, yarım İon başlığı yer alır. Prostýlos planlı pronaos cephe tasarımı ile anta duvarı bitiminde duvara bitişik sütun kullanılması, Sicilya'da Selinus tapınaklarından da bilinmektedir. Prostýlos planlı pronaos, yukarıda sözünü ettiğimiz Selinus G (520-460); anta yerine duvara bitişik sütun kullanımı ise, Selinus D (530 veya 6. yüzyıl sonu) tapınaklarında görülür. Selinus'ta her biri farklı tapınakta kullanılan bu iki özellik, Poseidonia tapınağında bir arada kullanılmıştır.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Peristasis Özellikleri: 6 x 13sütunlu bir peripteros olan tapınak, bu özelliği ile de kanonik Dor tasarımının erken örneklerinden biridir. Dor düzeninde olan peristasis sütunlarının yüksekliği 6,12m, alt çapı 1,26 metredir. Alt çapın 4,84 katı yüksekliğe sahip sütunlar, 6. yüzyıl sonlarında başlayan incelme eğilimi göstermeye başlayan Dor sütunlarının Güney İtalya' dan bilinen erken örneklerinden biridir. Stylobat derzlerini ortalayacak biçimde yerleştirilen peristasis sütunları, kanonik Dor sütunlarında olduğu gibi 20 yivlidir.

Peristasis, tüm cephelerde eşit intercolumnium ile tasarım anlamında gelişmiş bir örnektir. Tapınak bu özelliği ile de çağdaşı Kıta Yunanistan Dor tapınaklarına benzer. Fakat, Kıta Yunanistan benzerlerinden farklı olarak bu tapınağın köşelerinde daralma yoktur. Peristasis boyunca köşeler dahil, interaksial mesafe 2,62 metredir. Tapınaktaki bu sıra dışı uygulamanın yani tüm cephelerde, köşelerde dahil olmak üzere eşit intercolumnium kullanımının bilinen tek benzeri Klasik Dönem' de inşa edilen Delos Apollon Tapınağı'nda görülür.

Tapınak üç basamaklı krepidoma, heksastylos ön cephe, 13 yan sütun sayısı ve tüm cephelerde eşit intercolumnium ile kanonik Dor tasarımına sahip olmakla birlikte, bölge mimarlığının uzun geçmişe sahip bazı yerel geleneklerini de barındırır. Sütun gövdesindeki belirgin entasis bunlardan biridir. Sütun başlıkları da erken döneme özgü yayvan ekhinus profili ile Ege'deki çağdaşlarından ayrılır. Ayrıca ekhinus boynu, Poseidonia I.Hera Tapınağı'nda olduğu gibi bezelidir. Athena başlıklarında ucu dışa kıvrık yaprak dizisi ve bunun altında inci-makara bezeli ince bir astragal silme vardır. Tapınağın pteroma derinliği, ön pteroma hariç diğer üç cephede peripteros tasarımı ile uyumlu olarak bir interaksial mesafeye eşittir. Ön cephe de ise, derin bir ön pteroma söz konusudur. Burada, pronaos cephe sütunları uzun yan kenar üstündeki ikinci değil, üçüncü sütunlarla hizalıdır.

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMACI DİR

Üstyapı Özellikleri: Tapınağın üstyapısı, her iki cephedeki alınak da dahil olmak üzere kısmen çok iyi durumda korunmuştur. Bu, bir Arkaik Dönem tapınağı için özellikle sıra dışı durumdur. Sütun yüksekliğinin yaklaşık yarısı bir yüksekliğe sahip olan üstyapı, bu bakımdan bölgesel geleneği sürdürür 2,56 m olan entablatur yüksekliği sima ile birlikte üç metreyi geçer. Kireçtaşı arşitrav bloklarının üstünde bağımsız bloklardan oluşan bir taç sırası bulunur. Kumtaşı olan arşitrav tacında, regula ve gutta gibi Dor unsurları yerine İon düzenine özgü bezemeli silmeler kullanılmıştır. Tapınağın, köşe triglif sorunu, bölgeye özgü olan metopların genişletilmesi yöntemiyle aşılmaya çalışılmıştır. Tapınakta normal metopların genişliği 0,76 m iken köşe triglife komşu metopların genişliği 0,98 metredir. Kumtaşından yontulan ve genişliği 0,55 m olan triglifler tepede yarım daire kemerle sonlanır. Triglif metop frizi ile geison arasında yine kumtaşından iki sıra ince blok yer alır.

Blokların önyüzleri örgü bandı (guilloche), inci-makara ve kymation gibi İon tarzı motiflerle bezelidir. Geison bloklarının alt yüzünde mutulus veya gutta kullanılmamıştır. Sima da yine İon düzenine özgü olan lotus ve palmet motifleri ile bezelidir. Dış ve iç cephelerdeki seviye farkı, içte daha alçak bir entablatur, örneğin sadece arşitrav sırası kullanılarak giderilmiş olmalıdır. Tapınak Geç Antik Dönem' de yangınla yıkılmış, ardından onarılarak bir süre (olasılıkla) kilise olarak kullanılmış, sonra terk edilmiştir.

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

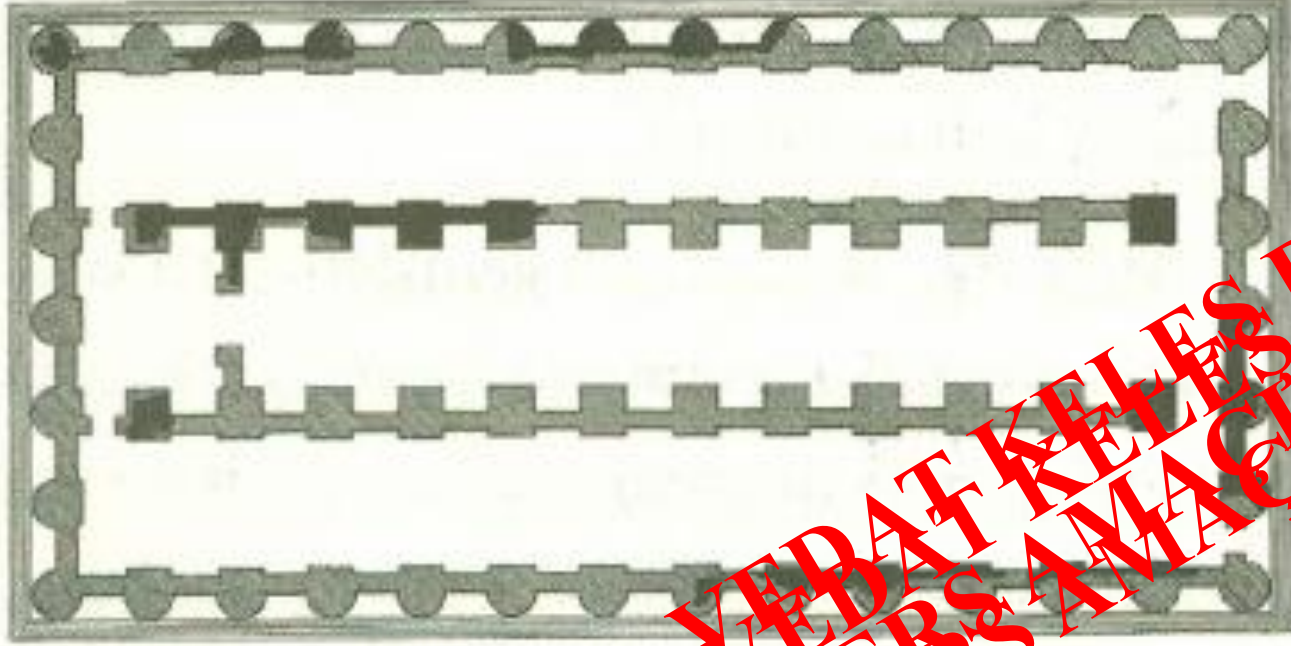
Akragas Zeus Tapınağı Akdeniz, Sicilya)

B Tapınağı veya Olympieion olarak da bilinir.

Tarih: 480

Stylobat Boyutu: 52,85 x 110,00 m.

İnşaat Özellikleri: Yapımında yerel kireçtaşı kullanılmış olan tapınakta, malzeme konusunda en göze çarpan özellik, inşaatta kullanılan blokların küçük boyutlu olmasıdır. Bu devasa tapınağın yapımında, alışılmışın dışında ufak boyutlu blokların kullanılmış olması, belki de Diodorus Siculus'tan öğrendiğimiz gibi- bu dönemde bazı inşaatlarda, taş işçiliği konusunda deneyimsiz savaş esirlerinin çalıştırılmış olmasıyla ilintilidir. Tapınak civarında ele geçen blokların boyutları, tapınağın arşitrav kirişlerinin de normalde olduğu gibi monolit olmadığına işaret eder. Arşitrav, üst üste yerleştirilen iki veya 3 sıra ufak boyutlu bloklarla duvar gibi örülmüş olabilir. Tapınağa ait bazı bloklar üzerinde U biçimli yan kanallar mevcuttur.

1925.

Perge Zeus Tapınağı planının,
kalıntılar (koyu renkle belirtilenler)
doğrultusunda yapılan restitüsyonu
(Lawrence 1996: Fig. 148)

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
BERŞ AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

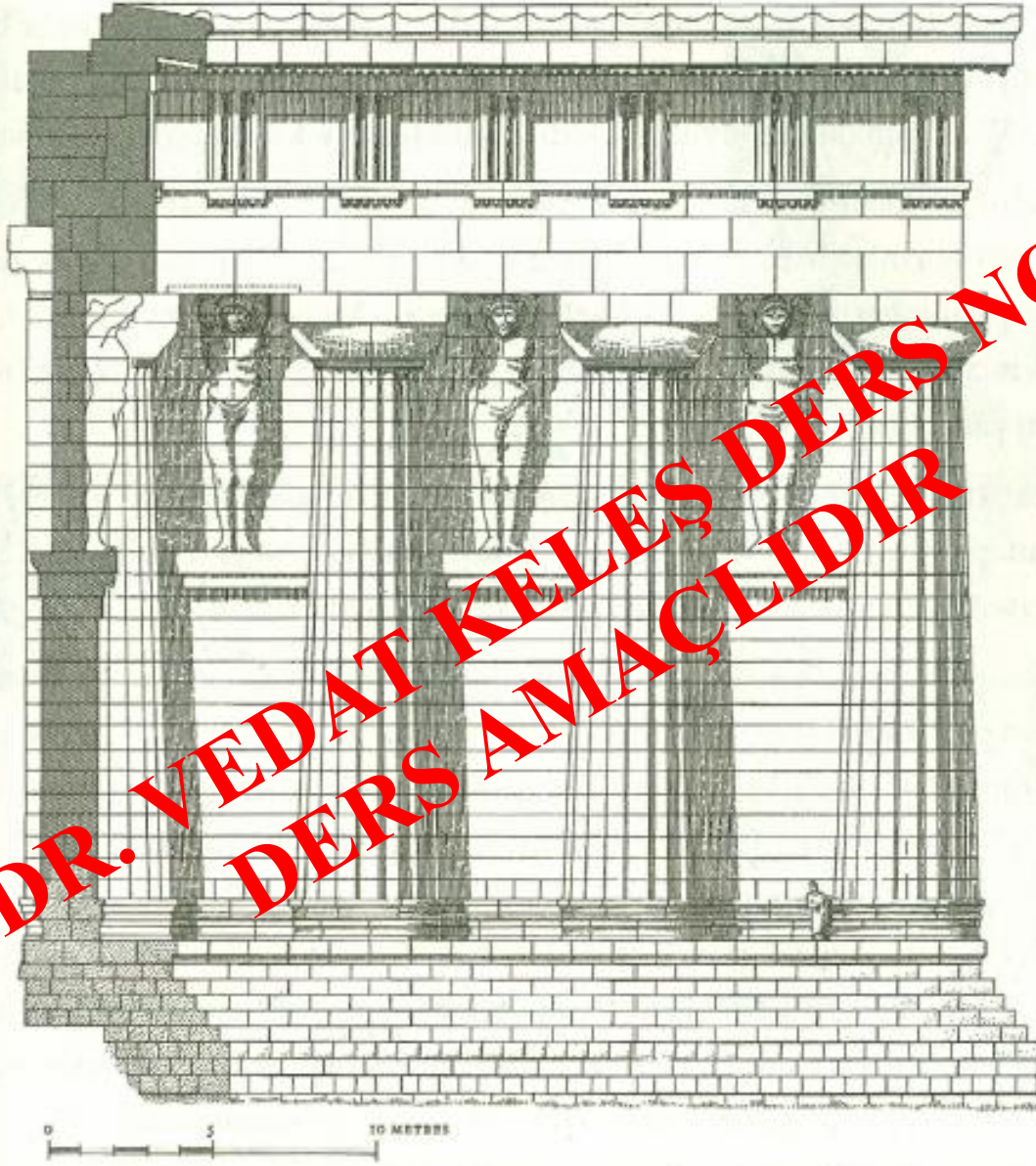

Fig.V.26. Akragas Zeus Tapınağı'nın R. Koldewey ve O. Puchstein'a göre dış cephe restitüsyonu
(Lawrence 1996: Fig. 149)

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Yön: Doğu batı yönünde olan tapınağın girişi doğu cephesindedir.

Plan ve tanım: Kent surları içinde, güney sur duvarı üstündeki LV ve Y numaralı kapılar arasında yer alan tapınak, bugün neredeyse tümüyle yıkık durumdadır. Modern çağlara kadar taş ocağı olarak kullanılan tapınak geriye fazla bir şey kalmamıştır. Yetersiz kalıntıya bağlı olarak tapınağın cephe tasarımı konusunda farklı görüşler vardır. Bununla birlikte, R. Koldewey ve O. Puchstein tarafından yayınlanan plan genelde kabul görmektedir. Tasarım bakımından bir eşi olmayan tapınak, Kartacalılar'a karşı kazanılan Himera Zaferi'nin (480) ardından inşa edilen tapınakların en iddialısıdır. Tapınak, bugünkü bilgilerimiz doğrultusunda sadece Batı Akdeniz'in değil, tüm Dar mimarlığının en büyük tapınağıdır.

Tapınak, boyut bakımından en yakın benzeri ve olasılıkla bu anlamda öykündüğü Selinus G Tapınağı'ndan daha geniş ve daha yüksektir. Tapınaktaki büyüklük iddiası, altı basamaklı krepidoma ile başlar.

Tapınağın, stylobat üstünde korunan kalıntılara dayanılarak çıkarılan planını, bilinen normlar bağlamında okumak güçtür. Tapınak, naos mekanı üç nefli olan bir pseudoperipteros veya tek nefli bir pseudodipteros olarak tanımlanabilir. Ama ikinci seçenek yani pseudodipteros tasarım, planda da görüleceği gibi sadece uzun yan kenarlar için geçerlidir. Eğer sekos tek nefli olarak planlanmışsa, nefin doğu ucunda saptanan temel kalıntılarının, pronaos bölme duvarına ait olması gerekir. Opisthodomos mekanının varlığı ise, restitüsyon önerilerine bakılırsa tartışmalıdır.

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Naos veya orta nefe ait uzun yan duvarlar boydan boya, yaklaşık 3,50 metre aralıklarla yerleştirilen payandalarla desteklenmiştir. Her sırada 12 adet payanda bulunur. Payandaların özel bir başlığa sahip olup olmadığı bilinmemektedir. Güney kesimde *in situ* durumda korunan iki payandanın içine birer kanal (1,95x 2,60 m) açıldığı saptanmıştır. Temele kadar inen ve iç yüzü su yalıtımlı bir sıvayla kaplı olan bu kanalların, Roma Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenen benzer bir örneğe dayanılarak bir sarnıçla bağlantılı olduğuna inanılmaktadır. Bir görüşe göre sarnıç, Romalılar tarafından, zaten yer yer yıkılmış olan tapınak duvarlarının sur duvarına entegre edildiği dönemde, yani 255 yılında eklenmiş olabilir

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Peristasis Özellikleri: Tapınağın peristasis tasarımı baştan sona alışılmışın dışındadır. Peristasis sütunları bağımsız değil, sekosu kesintisiz olarak çevreleyen duvara bitişik üç çeyrek sütun biçimindedir. Bu tasarım, Selinus F Tapınağı'nın (530 veya 500-490) peristasis tasarımı ile karşılaştırılabilir. Fakat, Selinus Tapınağında, yaklaşık 3,00 metre yüksekliğinde olan duvar, sütunlar arasına yerleştirilen, nispeten alçak bir perde duvarı niteliğindedir. Akragas Zeus Tapınağı'nda ise, duvarların yaklaşık 8,50-9,00 m yüksekliğinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu, sütun yüksekliğinin yarısıdır. Yüksekliği 17-18m olarak hesaplanan sütunların alt çapı 4,05 metredir. Tapınak, kısa kenarlar üstünde, yine alışılmışın dışında tek sayılı sütun dizisine sahiptir. Bir heptastylos olan tapınağın uzun kenarlarında ise, 14 adet 'sütun vardır (7 x 14). Sütunlar arası interaksial mesafe kısa kenarlarda 8,04; yanlarda 8,18metre olarak hesaplanmıştır. Peristasis tasarımında, kanonik olarak tanımlanabilecek tek uygulama, köşe sütun aralıklarındaki daralmadır.

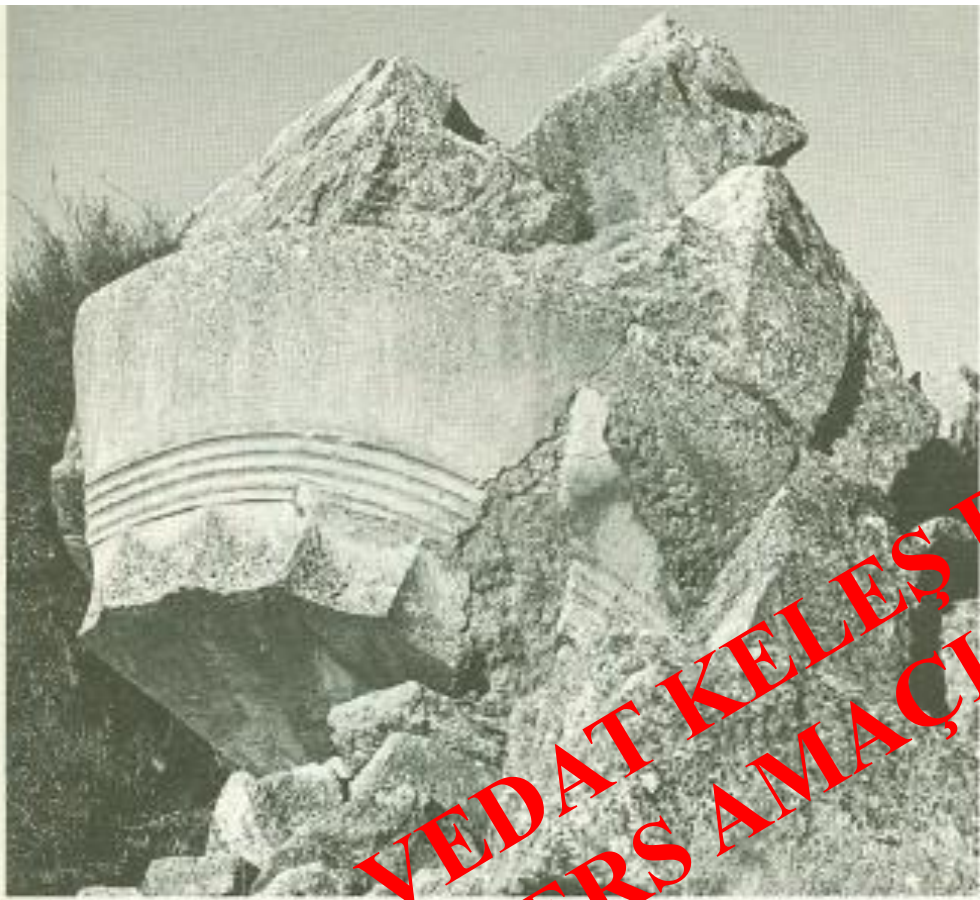

Fig.V.27. Akragas Zeus Tapınağı'nın duvara bitişik sütunlarından birine ait başlık (Wikicommons)

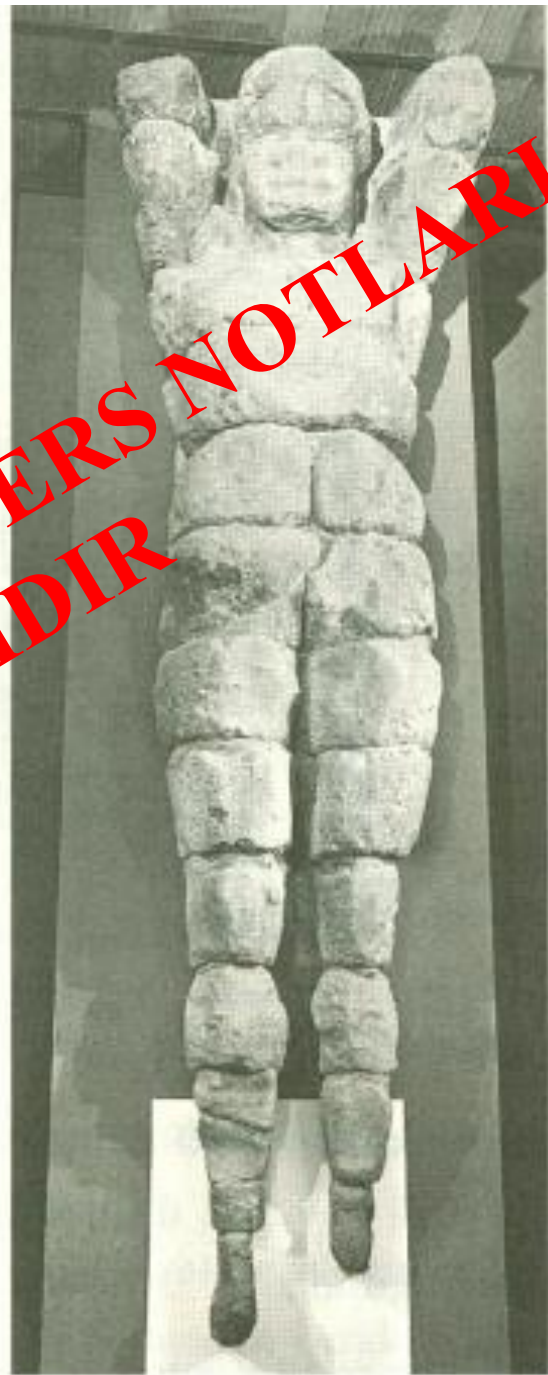

Fig.V.28.

Akragas Zeus Tapınağı'nın taşıyıcı heykelleri, Agrigento Arkeoloji Müzesi (Wikicommons)

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Uzun yan köşelerdeki interaksial mesafe 7,98 metredir. Sütun başlıkları, dönemin Kıta Yunanistan örneklerinde olduğu gibi dikleşmiş bir profile sahiptir. Buna karşın, sütun gövdesinin ve duvarların alt kısmı, İon kaidelerini çağrıştıran bir dizi dışbükey profile sahiptir. Tapınağın en bilinen ve belki de en sıra dışı özelliği, duvar üstüne yerleştirilen ve taşıyıcı olarak kullanılan heykellerdir. Heykellerin, R. Koldewey ve O. Puchstein'in önerdiği gibi dış cephede kullanılmış olduğu genel olarak kabul görmeye birlikte, buradan söz edeceğimiz gibi bu konuda farklı bir görüş de vardır.

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Heykellerin dış cephede olduğu varsayılan tasarım önerisine göre, her bir sütun aralığında, duvar üstüne bir heykel yerleştirilmiştir. 7,65 m yüksekliğindeki heykellerin baş ve önkolları üstyapıyı destekleyen sağlam bir düzlem biçiminde tasarlanmıştır. Dış cephede sütun ve -bu varsayıma göre- heykellerden oluşan dikey taşıyıcılarla yetinilmeyip ayrıca her bir sütun ve heykel arasına, yaklaşık olarak 30 cm kalınlığındaki kirişler yerleştirilmiştir.

Arşitravin alt yüzü boyunca uzanan her demir kiriş, yine yaklaşık olarak 4,00 - 4,50 m uzunluğundadır. Fakat bu restitüsyon önerisi tartışmasız değildir. Tapınağın nispeten daha iyi durumda olduğu dönemde yapılan çizimlerine ve heykel parçalarının buluntu yerlerine dayanılarak heykellerin iç cephede, payandalı duvarların üst kısmında yüzleri orta nefe (naosa) dönük bir biçimde yerleştirilmiş olduğu ileri sürülür.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Fig.V.29. C.R. Cockerell'e göre, Akragas Zeus Tapınağı'nın restitüsyonu. Enine kesit (Wikicommons)

Roma Çağı'nda yapılan sur duvarının tapınağın köşe intercolumniumun içinden geçirilmiş olması da bu öneri için bir ipucu olarak değerlendirilir. P. Broucke, bu uygulamanın ancak intercolumniumda -heykel yerine- bir pencere açıklığı olması durumunda mantıklı bir seçim olabileceğini belirtir. Aynı yazara göre, belki de en önemli ipucu, heykellerin iç cephede kullanılmış olması, dış cephenin daha kanonik, yani kurallara bağlılığı ile bilinen Dor geleneği için daha "kabul edilebilir" bir görünümüne sahip olmasına olanak verir. Sağlam dayanakları olan bu tez için, M.M. Miles "heykeller neredeyse kesin olarak iç cephededir" değerlendirmesinde bulunur. Tapınağın peristasis sütunları arasındaki duvara yerleştirilen iki kapısı vardır. Kapılar ön cephenin köşelerindedir.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS ANAÇLIDIR

Taşıyıcı olarak kullanılan dev heykellerin esin kaynağı, İon düzenindeki Karyatidler olabilir. Ama burada İon düzenindeki rahibelerin yerini, Dor geleneğine uygun biçimde güçlü bir erkek figürü alır. Bu figürlerin betimlediği mitolojik kahraman Telamon veya Atlas olarak yorumlanır. Bazı araştırmacılar duvar, sütun ve heykellerin birlikte taşıyıcı olarak kullanılmasını doğrudan Mısır ya da Kartaca etkisi olarak görür.

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

Üstyapı Özellikleri: Üstyapı yüksekliği, yaklaşık olarak 7,55 m olarak hesaplanmaktadır. İnşaat özellikleri bölümünde not ettiğimiz gibi, arşitrav sırası büyük monolit bloklar yerine küçük bloklarla örülerek inşa edilmiş olabilir. Arşitrav tacının alt yüzünde, kanonik Dor tasarımına uygun biçimde regula; onun da alt yüzünde altı adet gutta bulunur. Triglifler, erken döneme özgü bir biçimde ucu hafif sivri oval bir kemerle sonlanır. Metoplar bezemesizdir. Batı Akdeniz tapınaklarına özgü kabartmalı metopların yerini, Kıta Yunanistan Dar geleneğine uygun biçimde alınlık heykelleri almıştır. Bugün, alınlık heykellerinden geriye bir şey kalmamış olmakla birlikte, Diodorus Siculus (XIII.82.4) doğu alınlığında Gigantomakhia, batıda Troia'nın Düşüşü'nün konu edildiğini yazar. Orta nefte alttan desteklenmeyen açıklık 12,50 m genişliğindedir. Bu geniş mesafe makaslı çatı sistemiyle kapatılmış olabileceği gibi sekos kısmen üstü açık (hypaethral) olarak planlanmış da olabilir. Ancak, inşaat çalışmalarıyla 406 yılındaki Kartaca istila sı sırasında tamamlanmadan bırakılmıştır. Roma Çağı'nda kısmen sur duvarının bir parçası haline gelen yapı, daha sonraki yüzyıllarda taş ocağı olarak kullanılmıştır.